

Trädkyrkogården

Framtidens gröna begravningsplats

Marie Bengtzon

Examensarbete inom landskapsingenjörsprogrammet 2008:32
Institutionen för landskapsplanering, Alnarp

Förord

Idén till trädkyrkogården började omedvetet sprira dagen jag för första gången satte min fot i Alnarpsparken. De medvetet planerade kvarteren med sina strukturerade planteringar av inhemska och exotiska växter lockar mängder av besökare året om. Helhetsbilden av en harmonisk och avkopplande plats med höga rekreations- och skönhetsvärden kombineras på ett nära på perfekt sätt med det praktiska syftet parken även har som utbildningsplats. De informativa namnskyltarna som så gott som varenda levande planta är besmyckad med stör inte på något sätt det helhetsintrycket. Detta fick mig att undra varför inte något liknande kunde appliceras i en kyrkogårdsmiljö. Med dagens ökade fokus på natur och miljö som en del av vårt dagliga liv borde trädkyrkogården ligga helt rätt i tiden. En begravningsplats där naturen och växtligheten framför allt annat står i fokus. Där människan på både ett symboliskt och konkret sätt blir en del av naturen och dess kretslopp i en vacker och besöksvärd miljö. Att trädkyrkogården skulle bli ämnet för mitt kommande examensarbete stod klart redan då.

Detta examensarbete är skrivet på C-nivå för Landskapsplanering, Alnarp. Examensarbetet är ett försök att sätta mina tankar kring trädkyrkogården i ord. Min handledare Ann-Britt Sörensen, Movium, har varit till stor hjälp under resans gång och förtjänar därför ett mycket stort tack. Jag vill även rikta ett tack till landskapsingenjörernas exjobbskoordinator Angelika Blom för allt stöd.

Speciellt vill jag dock tacka Gustav Johnsson som varit mitt ständiga bollplank och stöd redan från dag ett. Utan dig hade jag aldrig klarat det!

Marie Bengtzon, Lomma 2008

Sammanfattning

Under hela människans civiliserade historia har det alltid funnits utvecklade och avancerade metoder att begrava de döda. Dessa metoder har varierat mellan kulturer, men har alltid speglat samhället i stort och vår syn på naturen och landskapet kring oss. Under förkristen tid var kremeringen med så kallade brandgravar det helt dominerande gravskicket. I och med kristendomens intåg i Sverige kom ett strikt förbud mot all kremering och ett krav på att alla gravsättningar skulle ske i vigd jord på kyrkogårdarna. Kyrkogården fungerade endast som en plats att förvara de döda och någon medveten trädplantering eller annan utformning fanns ej. Det var först under 1700-talet som man på riktigt började rikta intresset mot kyrkogården och dess miljö. I och med hygienismen uppfördes de första medvetna trädplanteringarna på kyrkogårdarna, vilka under 1800-talet utvecklades till de stora medvetet planerade kyrkogårdarna vi har kvar idag. Under mitten av 1900-talet kom dock en avgörande förändring att forma dagens kyrkogårdssyn; nämligen återinförandet av kremeringen som gravskick. Kremeringen har ökat så pass i popularitet att den i dagsläget har gått om jordbegravning i antal. Kremeringen öppnade i sin tur upp för nya gravsätt, varefter askgravar, minneslundar och askgravlundar uppkommit. Som ett steg i utvecklingen av dessa kan trädkyrkogården komma att bli framtidens begravningsplats.

Trädkyrkogården är en kombination av askgraven och minneslundan, där man i samband med gravsättningen planterar ett träd på graven, ett så kallat gravträd. I och med att plantan växer tas delar av stoftets näringsämnen upp av rötterna och symboliskt blir med tiden den avlidne och växten ett. I och med att fler gravsättningar äger rum växer en park-liknande begravningsplats fram. Tanken är att den nya begravningsplatsen skall ge ett mer naturligt intryck än den traditionella kyrkogården gör i dagsläget. I största mån kommer således även gravstenar och andra gravmonument att

undvikas för att bibehålla den eftertraktade parkkaraktären. För att den tänkta sinnestämningen skall uppnås bör trädkyrkogården anläggas i större separata kvarter som en utvidgning av en befintlig begravningsplats, eller som helt egna begravningsområden. För att skapa balans i trädkyrkogården bör den anläggas i ett speciellt tema, exempelvis som en fruktträdgård där endast fruktträd används som gravträd, eller som en ädellöv-lund där endast svenska ädellövträd används som gravträd. Olika teman kan användas efter varierande tycke och förutsättningar på platsen.

Vid förfrågningar hos ett antal yrkesverksamma inom svenska kyrkan kan en positiv uppfattning om trädkyrkogården skönjas. Överlag ställer sig alla öppna inför grundidén till trädkyrkogården. Hos tillfrågade präster önskades dock gärna en tydligare teologisk koppling till trädkyrkogården, och hos de tillfrågade inom kyrkogårdsförvaltningen fanns vissa detaljer kring äganderätt och gravsättning som gärna får preciseras inför ett eventuellt genomförande. En miljömedvetenhet och ett ökat naturintresse i samhället torde öppna upp för trädkyrkogården som en ny alternativ begravningsplats i framtiden.

Innehållsförteckning

Inledning	Sid	5		
Syfte		5		
Avgränsning		5		
Material		5		
Metod		5		
Dagens begravningsplatser		7		
Den svenska begravningsplatsens historia		7		
Förkristen tid		7		
Kristendomens antåg		7		
Kyrkorummet som begravningsplats		8		
Kyrkogården och hygienismen		8		
Kyrkogårdens upprustning		9		
1800-talets utsmyckning		9		
Effektivisering och kremering		9		
Samhällets syn på naturen och begravningsplatsen		10		
Naturfolk		10		
Jordbrukssamhället		10		
Industrisamhället		10		
1900-talet		11		
Kremering och dess gravskick		11		
Trädkyrkogården		13		
Sammanfattning		13		
Varför trädkyrkogården?		13		
Förändrat gravskick		13		
En oas		13		
Kyrkogården - En outnyttjad plats		14		
Välj noga		14		
Trädkyrkogårdens växtlighet		15		
Gravträdet		15		
			Krav på växter	15
			Gravträd med garanti	15
			Gravbricka	16
			Minnesträd och familjegravträd	16
			Narurlik växtkombination	17
			Avdelningar	18
			Gravrätt	18
			Ekonomi och underhåll	18
			Utformningsförslag	20
			Fruktträdgården	20
			Vision	20
			Växtförslag	20
			Asiatiska trädgården	22
			Vision	22
			Växtförslag	22
			Ädellöv-lunden	24
			Vision	24
			Uteslutanden	24
			Diskussion	26
			Svenska kyrkans uppfattning	26
			Prästerna	26
			Kyrkogårdsförvaltningen	27
			Tolkning	27
			Anonymiteten för anonym?	28
			Trädkyrkogården i framtiden	29
			Referenslista	31

Inledning

Syfte

Syftet med examensarbetet kring trädkyrkogården är att diskutera kring möjligheten till en ny begravningsplats och komma till någon slutsats kring hur en sådan skulle kunna utformas. Trädkyrkogårdens plats i samhället och möjliga genomförbarhet som begravningsplats skall analyseras och diskuteras.

Avgränsning

För att få en helhetsbild av trädkyrkogården som begravningsplats och dess plats i dagens samhälle har en förstudie om begravningsplatsernas historia i Sverige genomförts. Detta för att visa på trädkyrkogårdens plats i samhället och hur utvecklingen av begravningsplatserna genom tiderna har lett fram till nya tankar i trädkyrkogårdens riktning. Arbetets övriga omfattning har begränsats till växtligheten på trädkyrkogården och utformningen kring denna. Växtligheten är stommen i trädkyrkogårdens uppbyggnad och därför det viktigaste elementet att koncentrera sig på. Detaljerna kring själva gravsättningen och administrationen berörs som enklast, men den fördjupning som krävs för en komplett sammanställning lämnas till ett senare projekt.

Material

Om inget annat anges är alla foton och bilder i arbetet skissade och fotade av mig själv.

Metod

Examensarbetet baseras till största del på litteraturstudier, men även studiebesök på utvalda kyrkogårdar och synpunkter från

yrkesverksamma inom kyrkogårdsförvaltningen har legat till grund för mitt resonemang och resultat.

I en litteraturstudie undersöker jag bakgrunden till våra begravningsplatser och hur dessa i takt med samhället ständigt förändrats. Litteraturstuden har gett en grund för vidare utveckling av trädkyrkogården som begravningsplats och sedan även legat till grund för en diskussion kring dess plats i dagens samhälle.

För att förankra mitt arbete i verkligheten har jag sänt mitt material om trädkyrkogården till ett tiotal yrkesverksamma inom svenska kyrkan, varav fyra valt att ställa upp med kommentarer och synpunkter om idén i stort. De som svarat har alla olika poster inom svenska kyrkan; Kyrkogårdsvaktmästare, kyrkoherde, komminister och kyrkogårdsingenjör. Detta ger därför enligt mig en ganska bra bild av hur svenska kyrkan i helhet uppfattar idén om trädkyrkogården. Prästerna; kyrkoherden och kommunistern, ger en bra bild av vad styrande inom församlingarna anser om idén, medan kyrkogårdsförvaltningen; kyrkovaktmästaren och kyrkogårdsingenjören, ger en mer praktiskt tillämpningsbar syn på trädkyrkogården. Kommentarer och synpunkterna har sedan legat till grund för stora delar av min diskussion.

Vid studiebesök på utvalda kyrkogårdar har jag skaffat mig en uppfattning av olika kyrkogårdars utformning och användning. Dessa har givit mig en reell uppfattning om hur kyrkogårdskulturen utvecklats genom tiderna och således en hjälp under skrivandet av bakgrunden. Vissa besök har även resulterat i frågeställningar jag tagit upp och resonerat kring i min diskussion.

Suntaks gamla kyrka i Tidaholm valdes då det är en Sveriges mest välbevarade 1100-tals kyrkor där både kyrkan och kringliggande kyrkogård i stort sett är intakta. Denna uppfördes under en tid då fortfarande den fornnordiska tron var starkt förankrad i bygden och visar tydliga spår på en kompromiss mellan de två religionerna. Relativt tidigt uppfördes en ny större kyrka för den växande bygden vilket gjorde att Suntaks gamla kyrka övergavs och därmed sluppit fri från större renoveringar och upprustningar. Kyrkan är numera kulturminnesskyddad och är enligt mig mycket intressant som studieobjekt. I Tidaholm besöktes även Tidaholms kyrkogård, belägen i stadens mitt.

I Falköping besöktes Skörstorps kyrka, vilken är en av de få bevarade rundkyrkorna från 1100-talet som finns kvar i Sverige. Denna har genomgått diverse restaureringar genom århundradena och brukas än idag av Falköpings församling.

I Brandstorp gjordes ett besök på Brandstorps kyrkogård där en mycket speciell gammal kyrkogårdsmur än finns bevarad.

På Jönköpings skogskyrkogård gjordes ett längre besök, där fokus lades på uppbyggnaden och användningen. Intressanta iakttagelser gjordes vid minneslunden och de besökandes nyttjande av denna.

I Lund besöktes Östra kyrkogårdens gamla del med sina slingrande gångar och oregelbundna kvartersindelningar. Denna del av kyrkogården vittnar om det gamla sättet att begrava sina döda.

Dagens begravningsplatser

Definition av begrepp

Med begreppet kyrkogård menas oftast ett inhägnat gravområde invid eller i anslutning till en kyrka eller kyrkobyggnad, medan en begravningsplats är ett friliggande gravområde utan kyrkobyggnad, men ofta med ett tillhörande kapell. Allmänt används i regel begravningsplats som en gemensam benämning på de båda begreppen, vilket så även är fallet i denna skrift. (Hammar skiöld, 2001).

Begravningslagen skiljer även på allmänna och enskilda begravningsplatser. Allmänna begravningsplatser anordnas av ett pastorat eller en kyrklig samfällighet inom svenska kyrkan eller av kommuner, medan de enskilda är begravningsplatser som inte räknas till de allmänna. (Boverket, 1991).

Den svenska begravningsplatsens historia

Detta kapitel kommer vetenskapligt beröra dagens svenska begravningsplatser och dess historiska utveckling.

Förkristen tid

Redan när människan för omkring 10 000 år sedan började befolka Sverige hade de en väl utvecklad och avancerad teknik för att begrava sina döda. Dessa begravningsplatser ser vi än idag spår av överallt i vårt landskap, oftast i form av stenformationer av olika slag. Stenkammargravarna, vilka är de äldsta forngravarna i Sverige, byggdes upp av stora block och fungerade som begravningsplats åt släktens medlemmar under flera generationer. Under slutet av bronsåldern, ca 500 f. Kr.,

började gravarna samlas i större gravfält där hela 100-300 gravar kunde placeras inom ett och samma område. Under denna tid var kremering det helt övervägande gravskicket, så kallade brandgravar, och skulle förbli så ända fram till kristendomens inflytande under medeltiden. (Jordbruksverket, 1998).

Kristendomens antåg

Steget från förkristet till kristet bruk innebar många förändringar kring den dåtida begravningsceremonin. Kristendomen kom med ett absolut krav på att all kremering skulle upphöra och ersättas med jordbegravning. De döda fick heller inte begravas någon annanstans än i vigd jord på kyrkogården. (Bucht, 1992). De första kyrkorna anlades under 1100-talet i Sverige. De uppfördes nästan alltid på en höjd i närhet till vatten där också de hedniska kult- och begravningsplatserna oftast fanns. (André, 2000).

Suntaks gamla kyrka i Tidaholm är en mycket välbevarad typisk 1100-tals kyrka med tillhörande kyrkogård.

Kyrkogårdens utformning var under medeltiden mycket olik det vi idag förknippar med en kyrkogård. Till den lilla medeltida kyrkan hörde oftast en liten obetydlig kyrkogård utan någon egentlig sturktur eller planering. Kyrkogården bestod i regel av en ojämn gräsbeklädd yta utan någon medveten förekomst av annan växtlighet. Inte sällan tilläts socknens boskapsdjur att sommartid nyttja kyrkogården som betesplats (Thuresson, 2003). Några anlagda kvarter eller gångar förekom inte, förutom de som sporadiskt uppkom av transpoter och boskapsdjur. Gravsättningen torde ha förekommit utan bakomliggande planering eller system, varför kyrkogårdens gravminnen tycktes stå sporadiskt uppställda över området. (Bucht, 1992)

Kyrkogården vid Suntaks gamla kyrka vittnar än idag om dess sporadiskt uppkomna begravningsplatser för flera sekler sedan.

Kyrkorummet som begravningsplats

Under senmedeltid blev det möjligt för samhällets hela översikt att begravas inne i själva kyrkorna, vilket tidigare endast varit privilegier för kungligheter och andra mycket högt uppsatta. Kyrkorummet och kyrkobyggnaden blev allt viktigare, vilket visades med vackra utsmyckningar, målningar och utbyggnader. På den tiden ansvarade var socken för sin del av kyrkogården, som skulle hållas städad och välkött. Svåra tider i landet gjorde dock att det allt mer betydande kyrkorummet prioriterades och många kyrkogårdar lämnades att förfalla. (Bucht, 1992)

Kyrkogården och hygienismen

Det var först under 1700-talet som man på riktigt började rikta intresset mot kyrkogården och dess miljö. Detta har en stark koppling till prästerskapets vädjan om att i största möjliga mån undvika fler begravingar inne i kyrkorummet. En ny hygienisk aspekt gällande begravingar i kyrkorummet kom nämligen att uppstå i samband med pesten och kolerans härjningar i landet. Hygienismen hade stor inverkan under 1700-talet och medverkade bland annat till att kyrkogårdarna hädan efter förflyttades utanför städerna. I och med att samhällets övre skikt i större omfattning åter började begravas på kyrkogården började dessa rustas upp och moderniseras. Alléer av inhemska träd och den nyintroducerade parklinden hade under 1600-talet medvetet planterats inne i städer och på slottsträdgårdar. Men det skulle dröja ända till slutet av 1700-talet innan några sådana planteringar började förekomma på kyrkogården. Introduktionen av växtlighet på kyrkogården torde även det vara en följd av hygienismen i vilken det ansågs att grönska och växtlighet hade en renande verkan på människan. (Bucht, 1992). Under 1700-talet skedde även en omfattande befolkningsökning i landet vilket medförde platsbrist på de hittills oplanerade kyrkogårdarna. Man började därför i större omfattning organisera upp kyrkogårdarna i rader och kvarter, ett system som än idag tillämpas. (Thuresson, 2003)

Kyrkogårdens upprustning

Det ökade kyrkogårdsintresset under 1700-talet grundade för kyrkogårdens stora uppsving under 1800-talet i Sverige. Precis som i övriga Europa går man en ny trädgårdskultur till mötes. Stora slotts- och herrgårdsanläggningar med omfattande trädplanteringar uppförs under 1700-talet, vilket även till viss del avspeglas i kyrkogårdskulturen. År 1805 ingrep den dåvarande kungen Gustav IV Adolf genom att personligen ge direktiv till rikets alla biskopar om hur begravningsplatserna framöver bör skötas och uppföras. Enligt dem skulle en speciell omsorg läggas vid just trädplanteringar kring och på begravningsplatsen. Efter detta har kyrkogården varit en statlig angelägenhet fram till år 2000. Under 1800-talet sker därmed de flesta omfattande planteringarna på kyrkogårdarna runt om i landet. Arkitekturen spelar även en allt viktigare roll vid utformningen av kyrkogårdarna, med uppförandet av omfattande alléer, långa siktlinjer och distinkta kvarter. De stora lummiga kyrkogårdsträden utgör idag 1800-talskyrkogårdarnas främsta signum. (Bucht, 1992)

1800-talets utsmyckning

Under det sena 1800-talet introducerades exotiska och förädlade träd på kyrkogårdarna. Dit hör bland annat sorgträden, som nu började planteras av olika arter. Under 1800-talets andra hälft kom industrialismens definitiva genombrott, med en större tillverkning av gravminnen och andra utsmyckningsdetaljer. Efterhand nådde kyrkogården under slutet av 1800-talet det välkända utseende vi idag förknippar med en gammal kyrkogård; ömt och pedantiskt vårdade gravar, individuellt utformade sida vid sida längs linjeräta gångsystem med höga kyrkogårdsträd omgivet av en skyddande kyrkogårdsmur. (Bucht, 1992)

Effektivisering och kremation

1900-talet präglas främst av effektivisering och förenkling. Trädens roll på kyrkogården har däremot blivit än mer självklar. På nyuppförda kyrkogårdar och begravningsplatser har det blivit vanligare att samla träden i dungar eller mindre bestånd. Även begravningsplatser med teman har blivit vanligare. Fram till slutet av 1800-talet har jordbegravning varit det enda tänkbara alternativet, men nu börjar även kremation användas mer och mer. På de flesta platser i Sverige står kremation idag för över 60 % av det använda gravskicket. Detta medför en ny syn på gravsättningen och möjliggör för nytänkande kring utformningar av begravningsplatser. Den anonyma begravningen i form av askgravsättning i minneslund och askgravlund har ökat enormt i popularitet. Även spridning av aska i såväl havet som på fjället eller ute i "naturen" har blivit allt vanligare. Religionen spelar för de flesta inte en lika stor roll i det vardagliga livet som den gjorde för ett sekel sedan. Andelen befolkning som tillhör ett annat trosamfund än det kristna har även ökat i landet. Detta har troligtvis bidragit till den ökade efterfrågan på alternativa begravningsplatser under 1900-talets andra hälft. (Bucht, 1992)

Kremationen medförde även att andelen familjegravar ökade i landet. Här ses Bengtzons Familjegrav på Tidaholms kyrkogård, uppförd under 1900-talets första hälft.

Samhällets syn på naturen och begravningsplatsen

Detta kapitel kommer vetenskapligt beröra dagens svenska begravningsplatser, anknytningen till naturen och dess betydelse för samhället genom tiderna.

Naturfolk

Synen på naturen och samspelet mellan människorna har alltid påverkat vårt sätt att behandla våra döda. När de första människorna började befolka Norden för flera tusen år sedan var de naturfolk som levde med naturen och var beroende av naturen för sin försörjning. Detta avspeglades i deras natursyn, vilken präglades av respekt och en känsla av samhörighet mellan människan och andra livsformer. Även begravningsstraditionen speglade detta då man ansåg att människan och naturelementens själar/andar utgjorde en helhet även efter döden. Amerikas indianer och de skandinaviska samerna är idag levande naturfolk som fortfarande delar denna syn. (Westerdahl, 1996)

Jordbrukssamhället

Det var först när människan började lära sig att bruka jorden och därmed blev permanent bofast som komplexa större begravningsplatser började byggas upp. Under den förkristna tiden i Norden begravdes de döda utanför byarna på speciella kultplatser, utsedda för sin mystik och sin avskildhet och belagda med tabu på grund av närvaron av de dödas andar. Graven markerades oftast med sten, men i övrigt lämnades naturen och dess växtlighet opåverkad. Allt eftersom bondesamhället utvecklades fick man en annan inställning till naturen och den "vilda" skogen. Kulturlandskapet värnades framför skogen, som numera omfattades av en rädsla för rovdjur, rövare och

övernaturliga väsen. Man ville så mycket som möjligt "tämja" naturen för att utvidga sina brukbara marker och öka säkerheten för sin tamboskap. (Westerdahl, 1996). I samband med att kristendomen gjorde sitt intåg förändrades synen på de döda radikalt. De döda skulle begravas i vigd jord på kyrkogården som nästan alltid var placerad centralt i byn. På så sätt stannade de döda inom bygemenskapen. Kyrkan och kyrkogården symboliserade på den tiden byn den tillhörde. En prydlig, välskött och rikligt utsmyckad kyrka speglade exempelvis folket i byn som ordentliga, ordningsamma och välbärgade. (Worpole, 2003)

Industrisamhället

I samband med att fler och fler flyttade från landsbygden in till städerna blev kopplingen till naturen allt mer avlägsen. Som svar på denna avsaknad av daglig kontakt med naturen började under slutet av 1700-talet en helt ny romantisk naturuppfattning att bildas. I denna uppfattning var den vilda naturen laddad med mystik, estetiska och emotionella värden och blev ett ideal för såväl parker som kyrkogårdar. (Westerdahl, 1996). Tidigare hade kyrkogårdarna varit avskalade gräsbeklädda gårdar för att uppmana människorna till andakt och respekt för de döda. Nu blev de allt mer smyckade med såväl gravstenar som medvetet planterade träd och buskar. Detta är även nära sammanlänkat till det faktum att begravningen inne i kyrkorummets förbjöds under 1700-talet. Även adeln blev under denna tid tvungen att begravas ute på kyrkogården vilken därmed fick mer status och högaktning än någonsin tidigare. Kyrkogårdarna anlades på samma sätt som tidens parkideal; i kvarter med raka grusgångar och räta trädrader. Många av de träd som planterades då var så kallade "sorgeträd", oftast av slaget ask, alm och pil med paraplykronor och hängande grenar. Dessa sorgeträd blev ett uttryck för att förstärka sorgen på kyrkogårdarna och används gärna än idag. Under sent 1800-tal är den engelska

landskapsparken idealet och de flesta kyrkogårdarna anläggs därefter. Nu får kyrkogården "naturligt" böljande gångsystem med de olika gravkvarteren inlätade däremellan. Gångarna beläggs ofta med krattat grus, likaså gravplatserna vilka även kan planteras med ett träd eller en buske. För att markera vilka gravar som tillhör de "finare" familjerna placerades dessa närmast kyrkan eller försågs med närmast överdådiga utsmyckningar. (André, 2000)

1900-talet

1900-talets begravningsplatser är en vidareutveckling av 1800-talets landskapspark och naturideal. Allt eftersom människorna kommer längre och längre från naturen (urbaniseringen) eftersträvar de den mer i vardagen (parker etc.). Under början av 1900-talet anläggs de första skogskyrkogårdarna i Europa vilket är en följd av det ökade natur- och rekreationsintresset. Tätortsnära natur- och grönområden upplevs som en boendekvalité och blir snart en självklar rättighet för alla större städers invånare. Som en kontrast till skogskyrkogårdarnas ökade popularitet har även kyrkogårdens vegetation och planteringar under 1900-talets första hälft gått mot enkelhet och effektivisering. Träd och gångar placerades rationellt för att underlätta vid gräsklippning, häckar hölls midjehöga för att förenkla klippningen. Under 1900-talet kan man även tala om att kristendomen börjat förlorat sitt grepp som enda självklara religion. Vetenskapen och dess ständiga upptäckter bidrar till att religionen får en allt mindre roll i det vardagliga livet samtidigt som många nya trossamfund får en tydligare grund i och med etablering av nya kulturer. Detta spelar självfallet stor roll i begravningsplatsernas utformning, som går mot det multireligiösa och naturlika. (Westerdahl, 1996).

Kremering och dess gravskick

Längtan till det naturliga har även gett sig till uttryck i valet av gravskick. Under 1900-talet har kremeringen åter igen, efter nästan 1000 års uppehåll i svensk begravningshistoria, blivit det mest använda gravskicket. Detta har medfört att nya begravningsplatser och ceremonier vid begravingar uppförts. Ett av dessa är minneslunden; en gravsättningsform av anonym och gemensam karaktär, som på allvar slog igenom i mitten av 1970-talet. De dödas askor spreds eller grävdes ned på samma sätt, utan hänsyn till den individuella människans släkt, välstånd eller gärningar. "Av jord är du kommen, av jord skall du åter vara". Minneslunden framfördes som det optimala gravskicket för det demokratiska samhället, ett gott alternativ till den traditionella gravsättningen. I grunden bottnade nog propagandan i såväl ekonomiska som platsrelaterade fördelar på kyrkogården. (Klintborg Ahklo, 2001). Efterhand kom reaktioner mot minneslundens anonymitet, vilket resulterade i att askgravlunden utvecklades. Denna kan ses som en kompromiss mellan minneslunden och en urngrav. Idén om en gemensam gravsättningsplats är densamma som minneslunden, skillnaden ligger främst i anonymiteten. I en askgravlund får de anhöriga närvara vid gravsättningen och vet därför exakt vart askan gravsätts. Dessutom får man på en gemensam plats en namnskylt med den anhörige namn, och platsen för gravsättningen noterad i en gravbok. (Nilsson, 2007).

Foto från Alnarpsparken

Trädkyrkogården

Nedan följer en beskrivning av tankarna kring trädkyrkogården och en detaljbeskrivning vars djup får sättas i förhållande till den begränsade tiden för arbetets omfattning.

Vikten läggs vid planering, utformning och val av växtlighet medan detaljbeskrivning kring själva gravsättningen och administrationen lämnas åt ett senare projekt.

Trädkyrkogården refereras härmed i detta arbete till en obestämd plats i södra Sverige, om inget annat anges.

Utformningsförslag ges i nästa kapitel.

Sammanfattning

Tanken med trädkyrkogården är enkel. I samband med att den avlidnes stoft gravsätts planteras ett träd eller en buske. I och med att plantan växer tas delar av stoftets näringsämnen upp av rötterna och symboliskt blir med tiden den avlidne och dess växt ett. I och med att fler gravsättningar äger rum växer en park-liknande begravningsplats fram. Tanken är att den nya begravningsplatsen skall ge ett mer naturligt intryck än den vanligaste kyrkogårdstypen gör i dagsläget. I största mån kommer således även gravstenar och andra gravmonument att hållas tillbaka för att bibehålla den eftertraktade parkkaraktären. Konceptet kan självfallet integreras i redan existerande kyrkogårdar men mister då den eftertraktade känslan och upplevelsen som är tanken med trädkyrkogården. För att den tänkta sinnestämningen skall uppnås bör trädkyrkogården anläggas i större separata sektioner och kvarter eller som helt egna begravningsområden.

Varför trädkyrkogården?

Förändrat gravskick

Gravskicket och utformningen av begravningsplatserna har förändrats mycket under det senaste seklet. Allt fler väljer kremering framför kistbegravning, varvid många utformningsidéer kring gravsättning och spridning av aska har utformats och genomförts. Hittills har minneslundan varit den absolut mest använda begravningsmetoden vid kremering, men askgravlundar och urnsättning i exemplet familjegravar har även blivit populära. I regel har samhället blivit mer och mer miljömedvetet där ett större fokus läggs på naturen i den direkta omgivningen. Som ett resultat av detta har skogskyrkogårdar och andra mer naturlika begravningsplatser blivit allt mer eftertraktade. Trädkyrkogården är ännu ett steg i riktningen mot ett mer naturmedvetet samhälle. Trädkyrkogården kombinerar kyrkogårdens funktion med parkens karaktär och rekreativvärden. En begravningsplats där växtligheten står i fokus och där döden uppgår som en del av naturen.

En oas

Det är sällan vi med glädje går för att besöka våra nära på kyrkogårdar och begravningsplatser. Besöken är nästan alltid förknippade med sorg och vemod. Dessa känslor bär vi såklart med oss vid besöken, men de stimuleras även av begravningsplatsens atmosfär och utformning. Att kyrkogårdarna och begravningsplatserna ser ut som de gör idag är knappast en slump. Mycket tankar och förberedelser ligger bakom planeringen av hur en kyrkogård ser ut. Kyrkogården är en sorgens plats, dit

vi går för att minnas och sörja våra vänner eller släktingar. Det har sedan länge varit ett medvetet val av kyrkan att människor skall bli påmindas om döden vid kyrkogårdsbesök.

Trädkyrkogården skall fungera som en oas, en tillflykt för de anhöriga att sörja sina nära utan den kalla och strikta atmosfär som ofta förknippas med begravningsplatser. Naturen har en lugnande och harmonisk inverkan på så gott som alla varelser, vilket även är grundtanken bakom trädkyrkogården. Att eftersträva naturen och dess element så mycket som möjligt för att skapa harmoni och balans. Naturen har ett sätt att beröra människor som är så gott som omöjligt att efterlikna på annat sätt. Vem känner inte glädje av tusentals blommande vårlökar, prunkande magnolior eller gräddvita körsbärsträd? Eller känner lugn av att i den lummigaste delen av skogen avvika från vägen för att finna en solgassande glänta, helt öde sånar som på fåglar och fjärilar? Det är denna typ av harmoni och dessa känslor som trädkyrkogården ska försöka fånga.

Kyrkogården - En outnyttjad plats

Ett av de stora problemen i dagens växande storstäder är just avsaknaden på grönytor. I och med att befolkningen och städerna växer ökar trycket på de grönområden som finns. Nya gröonstråk planeras in, men ofta kan den rätta platsen vara svår att hitta. Grönområdena blir oftast små och fläckvisa trots att man hela tiden eftersträvar större sammanhängande gröonstråk inne i städerna. Kraven på dagens städer är att det inom en bestämd radie skall finnas en viss procent grönområden. Till grönområden i städerna räknas även begravningsplatser, vilket ställer allt större krav på deras rekreativvärden. Trädkyrkogården som grönområde har ett långt större rekreativvärde än så gott som alla andra begravningsplatser. Trädkyrkogårdens

huvudpelare utgörs av växtligheten och avsaknaden av den vanliga kyrkogårdsutsmyckningen som gravstenarna utgör tar begravningsplatsen ett steg närmare en vanlig parks karaktär. Detta gör att trädkyrkogården i större utsträckning än andra begravningsplatser kan uppfattas och nyttjas som ett grönområde i staden.

Välj noga

Då trädkyrkogården tar steget mot parkens karaktär kan man säkerligen förvänta sig att andra typer av aktiviteter som vanligtvis inte förekommer på begravningsplatser följer med. Människor som kanske väljer att ta vägen genom begravningsplatsen på väg till eller från jobbet, de som tar den dagliga promenaden med hunden genom begravningsplatsen för att få uppleva lite natur på vägen, familjer som gör en utflykt ut bland träden för att äta sin medhavda picknick, eller varför inte de som på försommaren väljer ut en bänk för att i någon timme stilla sitta och läsa sin bok i en rogivande och stressfri miljö. Dessa aktiviteter ska få förkomma på trädkyrkogården om så önskas. Trädkyrkogårdens grundtanke bygger på tillgänglighet och rekreativvärde. Då detta säkerligen inte är ett sätt eller en inställning som alla tycker är passande på en begravningsplats ska man tänka efter en extra gång innan plats väljs för den sista vilan. Kanske ett mer avskilt hörn av begravningsplatsen då passar bäst, en bit från förbipasserande där läget är ostört under vistelsen. Kanske är det så att just den typen av avskildhet och stämning som fås på den vanliga begravningsplatsen uppskattas vilket interiktigt upplevs på trädkyrkogården. Då kanske trots allt en annan begravningsplats är att föredra framför trädkyrkogården. Välj noga den plats som passar för just dig eller dina nära.

Trädkyrkogårdens växtlighet

Gravträdet

Träden och buskarna ska på trädkyrkogården ersätta den traditionella gravstenen vid gravarna. Därför kan benämningen "gravträd" verka passande och används härmed framöver i texten. Gravträdet är ett träd eller en buske som planteras på den plats där den avlidnes aska sprids eller begravs. Vid gravsättningen strös askan i gravträdets planteringsgrop varefter gravträdet ceremoniellt planteras, antingen av de anhöriga eller av trädkyrkogårdens personal. Detta kräver att ett nytt träd införskaffas och planteras i samband med gravsättningen. Om ett i förväg planterat eller redan befintligt träd vill användas som gravträd kan askan i stället gravsättas kring dess fot. Om de olika förvaltningarna finner andra sätt att utföra själva gravsättningen är det givetvis upptill dem. Huvudsaken är att gravträdet planteras på den avlidnes grav. Tanken är att de anhöriga är välkomna att närvara vid gravsättningen på trädkyrkogården, likt vid en traditionell begravning.

Krav på växter

Efter en begravning är nog begravningsplatsen en mycket känslös plats för så gott som alla nära anhöriga. Om man valt att gravsätta en anhörig i trädkyrkogården och sedan upptäcker att gravträdet inte växer, är skadat, sjukt eller rent av har dött kan det säkerligen väcka ovälkomna känslor på nytt. För att undvika skadade, sjuka och döda gravträd är det viktigt att stora krav ställs på plantan redan från början. Sådana krav bör innehålla följande:

- Där det är möjligt skall e-planter användas för att säkra ett hårdigt och friskt växtmaterial.
- Stora kvalitéter skall köpas in för att bättre kunna garantera

en god etablering.

- Plantorna skall innan plantering kontrolleras.
- Endast beprövat och uppvisat hårdigt växtmaterial skall användas.

Regelbunden tillsyn av växtligheten bör ske för att i god tid kunna undvika skador och skadedjursangrepp.

Gravträd med garanti

Efter att gravträdet kommit i jorden inleds en garantitid för att säkra dess etablering. Garantitiden är en trygghet för de anhöriga att gravträdet etableras på platsen. Detta innebär att gravrättsinnehavaren har rätt att kräva att gravträdet byts ut om något av följande villkor uppfylls:

- Om gravträdet ej utvecklas på ett för arten tillfredställande sätt.
- Blir så pass skadedjursangripet eller på annat sätt skadat att det dött, förmodligen kommer dö, eller hindras i dess nödvändiga framtida utveckling.

Garantitiden varierar från art till art, då alla arter har olika långa etableringsfaser. Ju hårdigare och pålitligare växtmaterial ju större är chansen att trädet hunnit etableras under den utsatta garantitiden. Garantitiden bör dock inte för någon art understiga fem år för att även långsamma arter skall få en chans till god etablering.

Om ett gravträd byts ut inleds en ny garantitid, lika lång som den ursprungliga. Om ett träd önskas bytas ut efter att garantitiden löpt ut kontaktas begravningsplatsens förvaltare. Utbyte av gravträd görs med stor hänsyn och så mycket som möjligt av den befintliga jorden återanvänds.

Gravbricka

I samband med gravsättningen ska man kunna välja att placera en bricka vid gravträdet med den text som vanligtvis skulle pryda gravstenen. Gravbrickorna är inget som helst krav men skall alltid kunna erbjudas. Brickan skulle kunna hängas från en gren, anordnas med en lina kring trädets stam eller fästas direkt i själva stammen. Brickorna bör utformas i ett par standardmodeller med en diskret färg för att inte dra uppmärksamheten från växtligheten. Det är inte meningen att gravbrickorna skall fungera som en ren utsmyckning utan mer som en informationsbricka. För att undvika ett plottrigt uttryck eller alltför extravaganta gravbrickor kan det vara en fördel om kyrkogårdsförvaltningen står för införskaffandet eller tillverkningen av gravbrickorna. Om önskan finns att placera ljus vid graven skulle ljuslyktor hängandes från träden kunna vara en möjlig idé. Möjligvis skulle även mindre vaser kunna placeras på detta vis. En annan möjlighet för de som vill smycka en grav kan vara att plantera lökar

Exempel på minnesbricka fäst vid ett gravträd

under trädet. Färgsprakande vårlökar ger färg och variation på gravplatsen då gravträdet ännu är i vintervila.

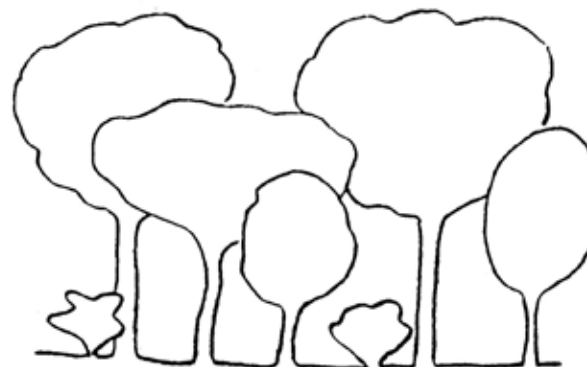
Minnesträd och familjegravträd

Då själva gravarna inte upptar någon egentligt plats på trädkyrkogården utan begränsas av gravträdens omfattning finns inget som hindrar att fler än en person gravsätts vid varje gravträd. Man skulle kunna tänka sig att vissa träd utses till anonyma gravträd där vem som helst kan välja att sprida sin aska. Ett möjligt namn på dessa träd kan vara "minnesträd". De har funktionen av en minneslund, med skillnaden att man har ett specifikt träd att gå till. Man skulle även kunna tänka sig flera familjemedlemmar kan tänkas begravas vid samma gravträd. Den förekomsten skulle för kunna namnges "familjegravträd". Vid familjegravträdet ska ett så gott som obegränsat antal familjemedlemmar kunna begravas. Här sätts antingen en gemensam bricka upp, eller så får varje familjemedlem en egen bricka vid gravträdet.

Viktigt att tänka på vid alla gemensamma gravträd är att graven endast tjänar sitt syfte så länge trädet lever. Det kan därför vara av vikt att vid anläggning inköpa ett träd av stor kvalitet med känd hårdighet och som blir relativt långlivat, och därtill har ett vackert habitus. Exempel på träd med dessa egenskaper kan vara vår inhemska skogsek, *Quercus robur*, och bok, *Fagus sylvatica*. Trädvalet varierar självfallet med de lokala förutsättningarna, så som växtzon, tillgänglighet på vatten, jordmaterial m m.

Naturlik växtkombination

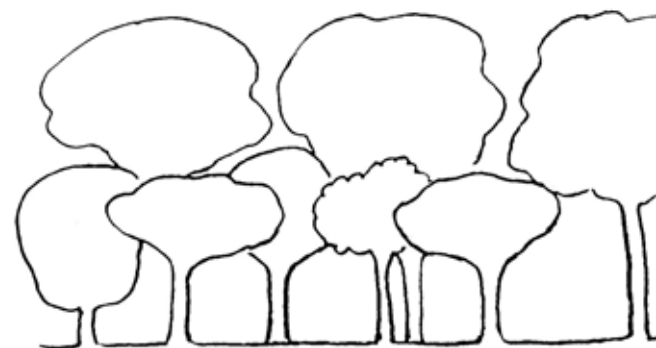
Tanken är att i största möjliga mån eftersträva långsiktigt hållbara växtsammansättningar på trädkyrkogården. Detta för att göra planteringen så naturligt självskötande som möjligt. Redan existerande naturliga växtsystem studeras och imiteras med ett anpassat växtval till platsen. För att utnyttja ytan på bästa sätt eftersträvas planteringar i olika skikt, med träd och buskar vars kronor (bladverk) når olika höjd. Stora träd med sluthöjd på ca 30 meter kan kombineras med ett lägre trädsikt på 5-15 meter, gärna med ett högra prydnadsvärde. Det lägre trädsiktet kan sedan även kombineras med ett busksikt av relativt skuggtåliga arter. De grundläggande större träden i planteringarna bör vara av inhemskt material för pålitligare etablering och härdighet, medan det lägre trädsiktet och busksiktet kan vara av såväl inhemskt som exotiskt växtmaterial. I ett naturligt växtsystem hade fler än två trädsikt och ett busksikt skapats, men för att kunna säkerställa en god etablering och framtid för plantorna bör ej komplexare växtsystem byggas upp. Fler växtskikt ställer högre krav på personalens växtkompetensen och minskar även antalet valbara växter i planteringarna. Därför bör inte fler än två, möjligtvis tre växtskikt eftersträvas. Kombinationer av olika växtslag i större planteringar kan innebära att för lite ljus når marken för att kunna bibehålla en klippt gräsyta året om. Detta beror självfallet även på det använda växtmaterialets specifika ljusgenomsläpplighet och varierar därför mellan olika växtkombinationer. Men i regel kan sägas att en friväxande gräsyta i vissa planteringar kan vara att föredra. Om våren gynnas tidigblommande lökar och örter att sprida sig i planteringen.

Buskar och träd med varierande kronhöjd kombineras för att ge ett naturligare uttryck.

Ett högre trädsikt kombinerat med busksikt.

Träd med olika karaktär och höjd.

Avdelningar

Beroende på den yta trädkyrkogården har att tillgå planeras ett antal avdelningar med olika växtteman. Detta innebär såväl variation i växtmaterial som utformning av avdelningarna.

Avdelningarna skall avsiktligt ha olika karaktärer, men ändå tillsammans ingå i ett sammanhang. För små avdelningar skapar lätt en känsla av oreda, varför större genomgående avdelningar är av största vikt. Ett sätt kan vara att utöka trädkyrkogården i nya avdelningar allt eftersom fler begravningsplatser behövs. På så sätt sker en naturlig utökning vid behov som samtidigt ger upphov till en förnyelse av begravningsplatsen.

Exempel på avdelningar kan vara en mer parkliknande avdelning med solitärträd och –buskar i en klippt gräsmatta. Här är tillgängligheten och avståndet mellan gravplatserna som störst med en distinkt koppling till den moderna landskapsparken. Ett annat exempel kan vara en ädellöv-lund med enbart inhemska ädellövträd och mindre buskar i en för norden naturligt förekommande växtkombination. En annan idé kan vara en fruktträdgård med ett antal olika arter av fruktträd och bärgivande buskar. Dessa ger en underbar vårbloomning som uppskattas av såväl människor som insekter, samtidigt som fruktsättningen senare under säsongen kan fungera som ett skäl att åter besöka gravträdet. Avdelningarnas utformning och växttema kan varieras allt efter smak och tycke. I slutändan blir det anläggarens och projektörens roll att besluta om vilket växtmaterial som skall användas. Under kapitlet "utformningsförslag" följer mer utförliga förslag på olika avdelningar med lämpliga växtsammansättningar.

Gravrätt

I Sverige är en grav förebehållen den gravsatta i 25 år och under den tiden kommer gravarna och gravträden att förbli orörda på

trädkyrkogården. Men vad händer då med växtligheten om en gravrättsinnehavare efter dessa 25 år önskar säga upp graven? För många arter är det ju först efter ca 25-30 år som de når sin fulla prakt. Det kan tyckas som ett väldigt slöseri att fälla träd och buskar när de är som vackrast. Ett rimligt scenario kan då vara att gravrättsinnehavaren ställs inför två val: Att antingen fälla gravträdet för att ge plats åt en ny grav, eller att överlåta gravträdet åt en ny gravrättsinnehavare och därmed möjliggöra för en ny gravsättning under det befintliga gravträdet. Många kanske inte orkar vänta i decennier på att det nyplanterade gravträdet skall nå sin fulla prakt vid vuxen ålder och det kan därför vara en bra idé att erbjuda redan etablerade träd och buskar som gravträd. Om man av någon anledning förlorar kontakten med gravrättsinnehavaren och gravrätten går ut får förvaltarna ta beslutet att fälla eller behålla gravträdet. För familjegravträd där kanske flera generationer begravs efter varandra kan det vara en god idé att kunna förlänga sin gravrätt till gravträdet. Detta för att försäkra gravplatsen för kommande generationer.

Ekonomi och underhåll

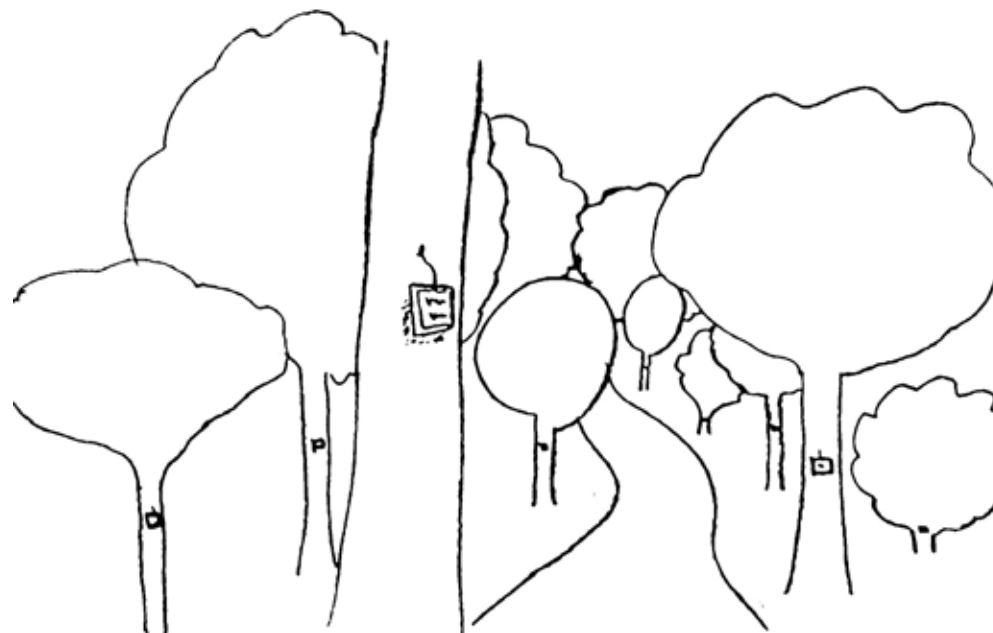
En begravning på trädkyrkogården finansieras på samma sätt som andra begravningar, d v s via begravningsavgiften. Gravträdet betalas likt en gravsten av dödsboet eller dess nära som ordnar begravningen. Detta ger en chans att påverka valet av gravträd. Olika gravträd kostar olika mycket beroende vad man väljer att plantera. Exotiska träd och buskar med högt prydnadsvärde kostar i grunden mer att köpa in och kräver kanske mer skötsel i etableringsstadiet, varför de är dyrare än en bok- eller björkplanta. Fruktträd är både dyra vid inköp och kräver en kontinuerlig och komplicerad

uppbyggnadsbeskärning, varför de bör vara bland de dyraste på trädkyrkogården. Å andra sidan ger de både blomprakt och ätlig frukt vilket exempelvis björken helt saknar.

Precis som på vilken annan begravningsplats som helst förekommer här kontinuerlig skötsel. Växtligheten skall vår- och höststädas, gallras ur, uppbyggnadsbeskäras, vattnas och gödulas vid behov. Sedan tillkommer även kontroller och upp- respektive nermontering av trädstöd och gravbrickor. Till den övriga skötseln hör bland annat renhållning, underhåll av bänkar och underhåll av grusgångar, så som plogning, sandning, kantskärning och schaktning. Detta är skötselåtgärder som förekommer i alla offentliga rum.

Den totala uppskattade skötseltiden på trädkyrkogården torde dock ej överstiga skötseltiden på en mer traditionell begravningsplats. Växtligheten kräver engångsinsatser, så som vår- och höststädningen och för vissa plantor uppbyggnadsbeskärning. Däremot krävs inget underhåll av gravstenar och annan utsmyckning. Singelbäddar behöver heller ej krattas eller hållas rena och blommor behöver ej planteras på gravarna. Till viss del kommer även gräset att vara friväxande, vilket innebär att delar av den kontinuerliga gräsklippningen ersätts med slåtter som utförs ett par gånger om året.

Ett stort ansvar läggs dock på kyrkogårdsförvaltningarna så att kontinuerliga inspektioner av träden hålls för att förhindra att träd eller grenar faller ned över såväl anställda som besökare. Trädkyrkogården skall inte under några omständigheter vara farlig att besöka. Vid risk för mycket hård blåst eller storm kan en temporär avstängning övervägas för att inte riskera personskador i samband med nedblåsta grenar och träd. Information bör alltid ges vid en avstängning eller annan förändring för att hålla besökare uppdaterade.

Exempel på vy ur trädkyrkogården.

Utformningsförslag

Här presenteras visionen kring tre olika kvarter, med kompletta förslag på växtkombinationer och enkla skisser på färdigt resultat. Vid förslagen har platsen för utformningen beräknats ligga i södra Sverige, zon 1-2, och markmaterialet har antagits vara en måttligt mullhaltig, sandig morän på en frisk-fuktig jord.

Fruktträdgården

Vision

I boken Minnets stigar av Dunér & Dunér (2001) beskrivs att fruktträdgården alltid har haft en framträdande plats i människans föreställning om paradiset. För många är lustgården en vision starkt förknippad med blommande fruktträd och har alltid haft en speciell plats i framför allt svenska folkets hjärtan. Detta var något Astrid Lindgren var medveten om då hon i sin berättelse om 'Bröderna Lejonhjärta' framställde sagolandet efter döden som just en körsbärsdal. Även i bibeln spelar fruktträdet en avgörande roll, då det avgör hela människans öde i berättelsen om Eva och Adam. På trädkyrkogården kommer fruktträdgården än en gång ge uttryck för lustgården och paradiset. De blommande träden kommer främst om försommaren bidra med färgprakt och fägring, men även om sensommaren kommer frukten vara ett föremål för besök och beundran.

Endast träd kommer här väljas för att underlätta för frukt- och bärplockning under skördetiden. Känslan av en lustgård förstärks även vid nyttjande av endast träd. Buskar utesluts därför av praktiska och estetiska skäl.

Växtförslag

Högre träd:

Arter. Latinska namn	Rekomenderade svenska namn	Visuell kvalitet
Prunus avium	Fågelbär	Högre, rikblommande träd
Morus alba	Tatariskt mullbär	Bildar med tiden högre träd. Vackra utsökta bär.

Stommen av högre träd skall utgöras av fågelbär, ett hårdigt växtmaterial med vackert blommande krona, och tatariskt mullbär av en hårdig sort som ger goda frukter om sommaren. Det lägre och huvudsakliga växtmaterialet kommer utgöras av mindre fruktträd av blandade arter. Här skall en mix av äppelträd, päronträd, plommonträd och körsbärsträd planteras av olika sorter och varianter. Så gott som allt hårdigt växtmaterial av familjerna Malus, Pyrus och Prunus kommer kunna väljas som gravträd i fruktträdgården.

Frukträdgårdens möjliga utseende med vårlökar planterades kring trädens fot. Foto från malus-kvarteret i Alnarpsparkens sortiment.

Asiatiska trädgården

Vision

Den asiatiska trädgården skall förutom det asiatiska växtmaterialet innehålla element som förstärken den asiatiska känslan. Detta kan exempelvis vara en damm, eller ett mindre lusthus i asiatisk stil. Det är dock ingen nödvändighet då växtmaterialet kan tala för sig själv. Här blandas blommande träd och buskar med bambu och lövverk med vacker höstfärg. Färgsprakande och sirligt grönt är tanken.

Växtförslag

Höga träd:

Arter. Latinska namn	Rekomenderade svenska namn	Visuell kvalitet
<i>Betula albosinensis</i>	Kopparbjörk	Vackert färgad stam året om
<i>Magnolia kobus</i>	Japansk magnolia	Överdådig blomning om försommaren
<i>Catalpa ovata</i>	Kinesisk katalpa	Vacker blomning under sommarens mitt
<i>Metasequoia glyptrostrobiodes</i>	Kinesisk sequoia	Barrliknande lövverk mer vackert ljusgenomsläpp

De högre träden skapar ett högt ljusgenomsläppligt krontak som möjliggör ett undre trädskikt med god utveckling.

Lägre träd:

Arter. Latinska namn	Rekomenderade svenska namn	Visuell kvalitet
<i>Taxus cuspidata</i>	Japansk idegran	Vintergrön
<i>Davidia involucrata</i>	Duvträd	Vacker blomning om försommaren
<i>Acer ginnala</i>	Ginnalalönn	Vacker höstfärg
<i>Cercidophyllum japonicum</i>	Katsura	Underbar doft och vacker höstfärg
<i>Prunus grayana</i>	Pärlhägg	Körsbärsblomning om försommaren och vacker höstfärg
<i>Cornus controversa</i>	Pagodkornell	Vacker blomning och höstfärg
<i>Phyllostachys bissetii</i>	Bissetbambu	Hög bambu med vacker stam och ljusgenomsläpp

De lägre träden kan kombineras med antingen de högre träden eller det lägre buskskiktet. Här skapas en blandning mellan vacker blomning och höstfärger under säsongen. Den högre bissetbambun bör planteras i mindre grupper och förstärker då den asiatiska känslan.

Buskar:

Arter. Latinska namn	Rekomenderade svenska namn	Visuell kvalitet
Viburnum farreri	Kejsarolvon	Tidig doftande vårbloomning
Hamamelis japonica	Japansk trollhassel	Tidigvårbloomning
Magnolia sieboldii	Buskmagnolia	Överdådig blomning om försommaren
Chaenomeles japonica	Japansk rosenkvitten	Vacker blomning och ätliga frukter
Fargesia murielae cvs	Bergsbambu	Vintergrön med vackert bladverk
Cornus kousa var. chinensis	Kinensisk kornell	Vackra och ätliga frukter

Magnolians knoppar på väg att slå ut i blom

Blommande katsura

Bergsbambun med sitt vackra vintergröna bladverk

Ädellöv-lunden

Vision

Almgren m. fl. (2003) poängterar i boken 'Våra ädla lövträd' de svenska ädellövträdens förnämligaste egenskaper; skönhet, kultur, virkesvärde och sällsynthet.

Ädellöv-lunden skall ge en känsla av det bästa en svensk lövskog har att erbjuda. Endast svenska ädellövträd kommer användas, dock kommer nog olika sorter som inte avviker i artens habitus att tillåtas. På grund av lövträdens storlek kommer detta kvarter kräva större yta för samma antal gravträd som på fruktträdgården och den asiatiska trädgården.

Våra svenska ädla lövträd är:

Arter. Latinska namn:

Ulmus glabra
Ulmus glabra ssp. glabra
Ulmus glabra ssp. montana
Ulmus minor
Ulmus laevis
Fraxinus exelsior
Carpinus betulus
Fagus sylvatica
Quercus robur
Quercus petraea
Quercus rubra
Prunus avium
Tilia cordata
Tilia platyphylla
Acer platanoides
Acer campestre
Acer pseudoplatanus

Rekomenderade svenska namn:

Alm
Skogsalm
Bergsalm
Lundalm
Vresalm
Ask
Avenbok
Bok
Ek
Bergek
Rödek
Fågelbär
Skogslind
Bohuslind
Skogslönn
Naverlönn
Sykomorlönn

Uteslutanden

På grund av den ökända almsjukan kommer inte några almar planteras innan säkra resistenta arter kommit ut på marknaden. Ulmus 'Sapporo Autumn Gold' är en potentiell resistent art som för tillfället testas på marknaden, men innan den är bevisat fullkomligt resistent bör heller inte den användas. Tyvärr kommer även vår svenska bok att uteslutas som allämnt gravträd i ädellöv-lunden. Boken blir med tiden mycket stor och har en så ljussläckande krona att inga andra träd kommer att ha en möjlighet att växa under eller i direkt närhet. Den kommer istället att få representera minnesträdet i ädellöv-lunden, med gott om utrymme för att kunna utveckla en vacker vid krona utan att inskränka på de omkringväxande träden. Även ekarna kan användas som minnesträd, men kommer inte uteslutas som gravträd för den sakens skull. Deras krona är ljusgenomsläpplig och kan utvecklas på en sådan höjd att andra träd kan växa där under. De blir dock med tiden mycket stora, varför de inte får planteras för nära varandra. Två ekar bör inte planteras närmare varandra än 15 meter. I övrigt kommer de resterande ädellövträden användas och planteras jämnt på ett avstånd av ca 3-5 meter, beroende på art. Detta är ett tillräckligt avstånd de första 30 åren, varefter vissa antagligen kommer gallras ur automatiskt då gravrätten utgår. Förvaltningarna får då själva avgöra vilka träd som skall tas bort helt, nyplanteras eller sparas. Detta kräver en god växtkännedom av skötselpersonalen som skall kunna förutse de fullvuxna trädens växtkrav och habitat redan vid planeringsstadiet.

Ädellöv-lundens möjliga utseende med en naturlig kombination av bland annat vårlökar och äldre ekar med utpräglad karaktär.
Foto från Alnarpsparken

Diskussion

Svenska kyrkans uppfattning

För att skaffa mig en uppfattning om hur svenska kyrkan mottar idén om trädkyrkogården sände jag kapitlet "trädkyrkogården" till dem för att läsa igenom och kommentera.

Prästerna

På frågan om hur de uppfattar själva grundidén med trädkyrkogården gav den tillfrågade kyrkoherden följande svar:

"Träd är ju en stark symbol för liv, livskraft, stabilitet, generationer som kommer och går (vårdträd). Jag kan därför se en poäng i dina funderingar."

"Jag kan inte se någon principiell skillnad mellan att ge en gravplats ett träd eller en sten. Trädets växande har kanske ett symboliskt värde av hopp. Jag är därför inte främmande för en trädkyrkogård men inför en realisering skulle jag nog fundera några varv kring dess symboliska associationer."

Kyrkoherden gjorde även en koppling på hur trädkyrkogården kan knyta an till kristendomen:

"Det kan finnas flera bibliska poänger med en trädkyrkogård. I Bibelns tredje och sista kapitel är träd centrala, i slutkapitlet beskrivs livets träd (Uppb 22:2). I Gotländsk tradition finns en symbolisk framställning av korset och livets träd i förening. I 1 Korinthierbrevet 15 finns en lång text om fröet som livet nu och den mogna växten som uppståndelsen. I Psaltaren 1:3 talas det om den rättfärdige som ett träd planterat vid vatten - i kristen mening den i Kristus förlätne och uppståndne. Så nog finns många kristna associationsmöjligheter."

Komministern hade följande resonemang:

"Som du själv skriver i din text är människors inställning till kyrkogårdar tvetydigt. Några behöver ha en konkret plats att gå till, andra inte. Kanske kan en trädkyrkogård attrahera människor som gillar natur och med tron att Gud finns överallt och inte på en speciell plats."

"Kanske kan du anlägga en teologisk prägel på ditt projekt och finna något klart och tydligt bibelord som handlar om träd eller av karaktären "av jord är du kommen till jord skall du åter bli" som det heter i begravningsgudstjänsten"

I övrigt hade komministern senare ett resonemang om att själva känslan av att bli påmind om sin egen död saknades på trädkyrkogården. Detta var enligt komministern en av poängerna med en kyrkogård som ska berätta och påminna människan om döden och livets slut.

Utöver detta diskuterades även problemet med en alltför tillgänglig kyrkogård. Kyrkogården är enligt komministern en av de få heliga och stillsamma platserna vi har kvar i vårt samhälle, och såg en fara med att även de skulle försvinna om de blir allt för tillgängliga för allmänheten.

Av detta kan man uppfatta att ingen av dem är helt främmande inför tanken på en trädkyrkogård, men att de gärna ser fler teologiska kopplingar inför ett eventuellt genomförande. I övrigt kan en viss avhållsamhet uppfattas kring de parkliknande karaktärsdrag en trädkyrkogård kan komma att få. En kyrkogård skall påminna om döden och inte blir för allmänt tillgänglig.

Kyrkogårdsförvaltningen

Kyrkogårdsingenjören tyckte följande angående grundidén med trädkyrkogården:

”Det här med naturupplevelser på en kyrkogård tror jag stenhårt på. Den gamla traditionen med klippta häckar, krattade grusgångar och välpolerat gräs kan ställas mot slingrande gångar, ängsmarker och ett växtmaterial som följer årstidens växlingar med t ex vårblom, tillväxt, fruktsättning, bladfall o s v. Detta kan i sorgearbetet fungera som om livet trots allt går vidare”.

Vid diskussion med kyrkogårdsvaktmästaren visade det sig att denne sedan en tid själv gått i tankar på en begravningsplats likt trädkyrkogården. Vissa planer finns till och med på att uppföra ett nytt kvarter i linje med trädkyrkogården på dennes kyrkogård.

Hos de båda uppkom däremot frågor kring ställningstagandet då gravrättstiden går ut och om vem som i slutänden står som ägare till träden. Även problem med länsstyrelsen vid gravsättning av aska i samband med trädplanteringen ifrågasattes:

”Aska och stoft är ju skyddade i lagparagraferna så tillvida att man inte får gräva en grav så att stoft eller aska skadas. Att blanda aska i en trädgrop och sedan plantera i detta kan då kanske på något vis ifrågasättas.”

Av detta kan man uppfatta att de ställer sig mycket positiva till idén om trädkyrkogården, men att vissa detaljer kring exempelvis gravsättning och äganderätt bör preciseras mer inför ett eventuellt genomförande.

Tolkning

Efter att ha fått tillbaka de kommentarer och synpunkter som de yrkesverksamma inom svenska kyrkan gett på mitt arbete har jag fått en ganska bra inblick i framtiden för Trädkyrkogården. Rent generellt är alla öppna för idén om en trädkyrkogård även om vissa tveksamheter finns hos både kyrkogårdsförvaltningen och prästerskapet. I regel tycker jag mig kunna känna en viss skillnad i ställningstagandet mellan dessa två grupper. De yrkesverksamma inom kyrkogårdsförvaltningen som jag varit i kontakt med har en liknande utbidning som jag själv och verkar enligt mig lite öppnare för tanken på trädkyrkogården. De verkar inte se några större hinder förutom de rent praktiska detaljerna kring anordnandet och skötseln. Exempelvis vem som äger gravträdet, hur mycket plats trädkyrkogården skulle ta i anspråk och vad lagen säger om gravsättningen av aska i samband med en plantering.

Prästerna jag varit i kontakt med verkar lägga större vikt vid känslan och budskapet vid trädkyrkogården och att den teologiska biten var något som saknades, men även här kan två sidor uppfattas. Även om båda önskar se en tydligare koppling till kyrkan verkar den ena mer bekväm med idén och finner direkt själv ett antal kopplingar mellan trädkyrkogården och kyrkans budskap. Den andra tillfrågade höll sig mer avhållsam och ifrågasatte istället trädkyrkogårdens frånvaro av typiska kyrkogårdelement som något negativt. Elementen behövs för att få människan medveten om sin egen död, vilket kyrkogården är till för. Det uttrycktes även en rädsla för att kyrkogårdarna skulle bli alltför tillgängliga för allmänheten. Dessa två argument kan jag tycka gå lite hand i hand, då en kyrkogård där man konstant blir påmind om sin egen död i regel inte inbjuder för vistelser utöver gravbesök. Här tror jag i regel att svenska kyrkan är lite

uppdelad i två läger. De som vill bibehålla kyrkogården som en helig plats för andakt och stillhet, och de som testat nya marker för att nå ut till människorna och möta upp deras behov. Faran med det senare alternativet är att nya behov kan visa sig bli kortvariga och att stora satsningar gjorts som snart blir omodernt. Faran med det första alternativet är dock att man kan fastna i ett tankesätt som kan komma att bli föråldrat och därmed stjälpas mer än hjälpa. Balansen där emellan är svår och upp till vart pastorat att ta ställning till.

Som landskapsingenjör är kyrkogårdsförvaltningen en potentiell arbetsplats, varvid ställningstagande om kyrkogårdars uppbyggnad kan komma att bli aktuell. Här har man en chans att påverka för att skapa begravningsplatser som möter upp kyrkans behov av teologi lika väl som samhällets krav på vackra kyrkogårdsmiljöer.

Anonymiteten för anonym?

Ett problem som uppmärksammats i uppsatsen är minneslundens anonymitet. Detta kan i vissa fall vara precis det som de sörjande vill ha, men i många fall är anonymiteten för anonym. Vid ett besök på Jönköpings skogskyrkogård bevittnade jag något som fick mig att tänka till en gång extra kring minneslundens olika sidor. Jönköpings skogskyrkogård består av friväxande skogspartier av gran- och tallskog. Mellan dessa är dalgångar belägna i vilka den största delen av gravsättningen sker. I ett av dessa friväxande skogspartier ligger skogskyrkogårdens minneslund. I anslutning till denna finns skyltar uppsatta med en förklarande text som beskriver vad som är tillåtet och vad som inte är det. Där står bland annat att kransar, krukor

och blommor av plast inte är välkommet i minneslund, men att blombuketter gärna får medtagas och placeras i existerande vaser på platsen. På platsen återfanns knappt några blombuketter, medan ett större antal kransar och krukväxter pryddes skogspartiet kring minneslund. I många fall hade anhöriga tagit en mindre yta i skogen i anspråk, med dekorationer, ljuslyktor och växter som pryddes platsen. I vissa fall hade de anhöriga till och med gått så långt att plantera mindre buskar och perenner i skogen och sedan smycka för sin anhörige kring denna. (Se bilder nedan). Detta är ett fenomen som dels tyder på att många gärna vill ha en precis plats att besöka sina nära på, och dels att växter spelar en mycket stor roll i sorgarbetet. Denna observation är något som talar för en trädkyrkogård. Behovet av en trädkyrkogård verkar finnas i samhället. Om behovet att plantera och sköta om en buske eller ett träd finns med i sorgarbetet borde detta kanske uppmuntras i stället för att försöka hållas tillbaka? Svenska kyrkan och tankar kring religioner står nog inför en stor prövning i detta dagens multikulturella informationssamhälle, och kanske är det då så att man söker sig tillbaka till det grundläggande naturliga i sökandet

Ett exempel där krukväxter i form av mindre buskar och perenner har "planterats" i skogen runt skogskyrkogårdens minneslund.

Skogen runt minneslunden på Jönköpings skogskyrkogård har tagits i anspråk av besökande

Här har en specifik plats i anspråk och smyckats av en anhörig

på svar och mening i livet. Naturintresset och samhörigheten med naturen har antagligen funnits med oss sedan den förkristna tiden i större utsträckning än vad vi idag är medvetna om. De ovan nämnda observationerna och resonemangen påvisar en utveckling mot en mer naturlig begravningsplats i trädkyrkogårdens riktning.

Trädkyrkogården i framtiden

Med en allt större miljömedvetenhet och ett ökat krav på vackra miljöer i vår omgivning tror jag definitivt att trädkyrkogården har en plats i framtiden. På Bisbjergs kyrkogård i Köpenhamn, Danmark har redan ett kvarter i samma tema som trädkyrkogården anlagts och jag tror knappast att det blir det enda. Överlag har ett större fokus lagts på att våra parker och gaturum skall vara vackra och mer eller mindre rekreativa platser. Detta är inget undantag för våra kyrkogårdar då dessa numera räknas in som grönytor i stadens översiktsplaner. Då de räknas som grönytor ställs mer eller mindre kraven att de även skall vara rekreativa för de boende i området eftersom kanske inget annat grönområde finns att tillgå i närområdet.

Överlag kan även nämnas att det stora miljöintresset kring klimatförändringar som finns idag avspeglas i det mesta i dagens samhälle. Naturligare betyder bättre och om trädkyrkogården får anseendet över sig att vara en naturligare begravningsplats än den traditionella kist- eller askgraven kommer onekligen vissa att välja trädkyrkogården. Jag kan inte direkt påstå att trädkyrkogården är naturlig då vilken friväxande skog som helst har långt mer naturvärde än trädkyrkogården någonsin kan få, men jämfört mot en traditionell begravningsplats kan den nog anses vara naturligare. Exempelvis kan dagvatten naturligt

kan tas upp av jorden, insekter och smådjur kan få en fristad i exempelvis ängsväxande gräs och växter har en renande effekt på luften och en utjämnande effekt på temperaturen (svalkar under heta sommarkvar och håller kvar värmen vid riktigt kyliga vinterdagar). Även om detta inte kan jämföras med naturvärdena i en friväxande skog kan detta naturvärde vara av stor vikt i ett tätbefolkat område där bristen på annan "naturlig" omgivning är stor och då en traditionell kyrkogård är det andra alternativet. Jag tror dock inte att det är på grund av enbart naturvärdet som man skulle välja trädkyrkogården som sin sista vila. Mest tror jag det är den vackra omgivningen som med åren skapas som kommer locka mest. Tanken på att vila i en blommande körsbärsdal eller en grönskande ädellöv-lund tror jag faller de flesta i smaken. Trädgårdskulturen är stor i Sverige och många har ett starkt band till en speciell växt eller plats i naturen. Att få återgå och förenas med denna efter sin död är en fin tanke och kan ge en känsla av återuppståndelse och reinkarnation. Det kan även ge en praktisk lärdom om döden, naturens kretslopp och vår plats i livet.

Trädkyrkogården öppnar för många tankar och frågor och det är upp till var och en att själv ha åsikter och idéer om denna typ av begravningsplats.

Referenslista

- Almgren, G. m. fl. 2003. Våra ädla lövträd. Skogsstyrlesen Södra Götaland. Jönköping
- André, E. 2000. Kyrkogården genom 1000 år. Kyrkogården, 2000, nr. 2, s. 14-21. Stockholm.
- Boverket m.fl. 1991. Kyrkogårdens form och miljö. Borås.
- Bucht, E. 1992. Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad och Land, nr. 132, 1992. Alnarp
- Dunér, S. & Dunér, K. 2001. Den gyllene trädgården. Bokförlaget Prisma, 2001, Stockholm.
- Hammariskiöld, H. m.fl. 2001. Minnets stigar. 2001, Stockholm.
- Jordbruksverket. 1998. Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvården. Jönköping.
- Klintborg Ahklo, Å. 2001. Mellan trädkrans och minneslund. Stad & Land nr. 167. Alnarp
- Nilsson, C. 2007. Askgravlundar i Sverige. Gröna fakta 2/2007
- Thuresson, J. 2003. Så var det förr... Från medeltida kaos till rofylld viloplats. Kyrkogården, 2003, nr. 5, s. 16-17. Stockholm.
- Westerdahl, M. 1996. Den svenska skogskyrkogården – en bild från norr till söder. Stad & Land nr. 136:1995. Alnarp
- Worpole, Ken. 2003. Last landscapes – the architecture of the cemetery in the west. London